

Albertus Pictor i Uppsala

HERMAN BENGTSSON

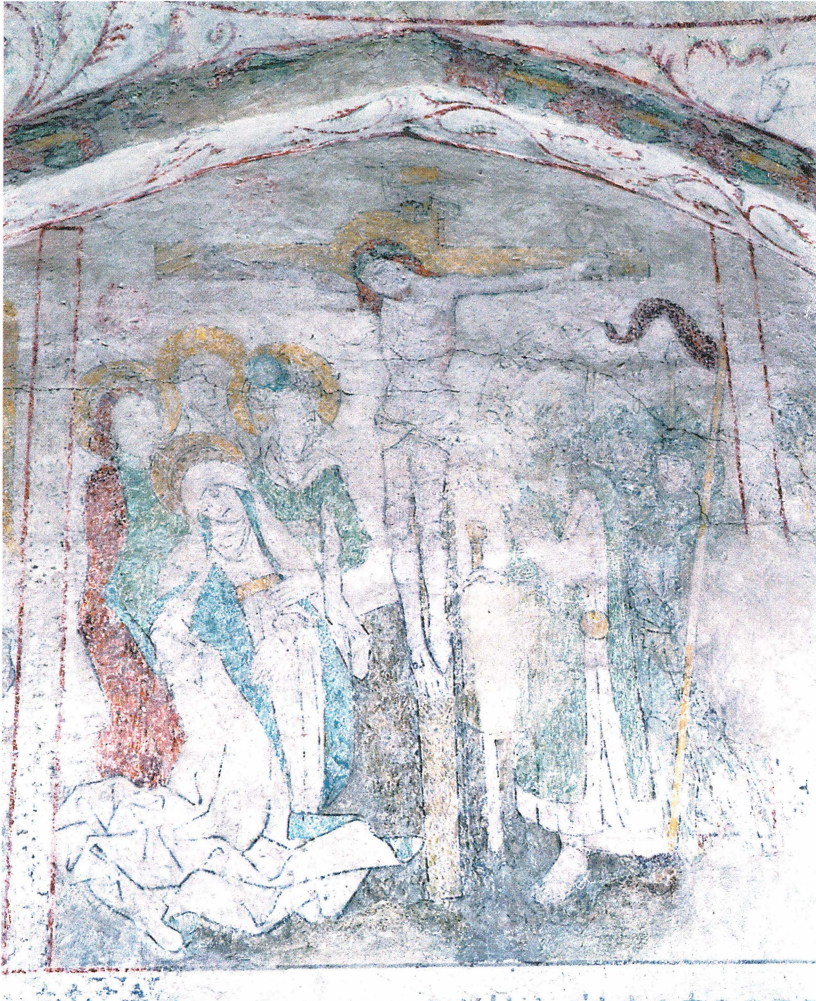

Albertus Pictor är en av de mest uppmärksammade och bäst dokumenterade konstnärerna från Sveriges medeltid. Ett trettiotal kalkmålningssviter, framförallt i Uppland, Södermanland och Västmanland, har satts i samband med honom. Han har också pekats ut som upphovsman till en bokmålning och ett par textilier och träskulpturer (Norberg 1968, Cornell & Wallin 1972, Nilsén 1986, Warmenius 1991, Helenius-Öberg 1992, Hall & Melin 2003).

Första gången Albertus Pictor dyker upp i de skriftliga källorna är i februari 1465, då han registreras som nybliven borgare i Arboga. Åtta år senare, 1473, har han förflyttat sin verksamhet till Stockholm. Från augusti detta år finns en uppgift om att han övertagit en viss Johan målares verkstad, och samtidigt gift sig med dennes änka Anna. Under perioden 1473–1509 förekommer han vid flera tillfällen i Stockholms stads handlingar, omväxlande med yrkesbeteckningen målare och pärlstickare. Tre sig-

nerade och daterade målningssviter här rör också från denna tid: Kumla i Västmanland 1482 och Kalmar och Ed i Uppland 1484/85 respektive 1487. Uppdragen var av allt att döma inkomstbringande. Skattelängder från 1500-talets början visar att Albertus Pictor var en av de högst taxerade målarna i Stockholm. 1507 uppges han vara sängliggande, och 1509 omtalas han för sista gången i de skriftliga källorna (Helenius-Öberg 1992, von Bonsdorff 1993).

Idag är Albertus Pictor mest bekant för sina figurrika målningar i mälarlandskapens sockenkyrkor. Förutom i Kumla, Kalmar och Ed har hans signatur påträffats i bl.a. Lid i Södermanland och Husby-Sjutolft i Uppland. Hans insatser som målare i städerna är däremot mindre väl dokumenterade. De fragmentariska bildsviterna i Storkyrkan i Stockholm och domkyrkan i Västerås saknar t.ex. urskiljbar signering. Till synes osignerad är också den bättre bevarade utsmyckningen i Torshälla, som tidigare attribuerades till

*Helga Trefaldighets kyrka, Uppsala.
Korsfästelsen.
Kalkmålning av
Albertus Pictor från
1400-talets senare del.
Foto Olle Norling och
Bengt Backlund,
Upplandsmuseet.*

Peter målare, men som numera räknas som ett verk av den unge Albertus Pictor (Cornell & Wallin 1972, Warmenius 1991, Helenius-Öberg 1992).

Även i Uppsala är det möjligt att finna spår av Albertus Pictors verksamhet. Ett stort antal målningens fragment med ornamentik i hans stil påträffades i samband med undersökningarna av Sankt Pers kyrkoruin 1965–67 (Walukiewicz 1970 & 1973). En delvis svårt skadad senmedeltida bildsvit kom också i dagen i det de Geerska gravkoret under Helgo Zettervalls domkyrkorestaurering 1885–93. Här finns detaljer som kan föra tankarna till Albertus Pictor, men målningarna är så kraftigt ifyllda att någon stilbestämning knappast låter sig göras (Söderberg 1923, Åmark 1948).

Rester av en omfattande senmedeltida utsmyckning finns även i Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala. Målningarna togs fram i samband med en restaurering, som utfördes i början av 1900-talet under ledning av Agi Lindegren (Hahr 1905, Johansson 1997). Av estetiska skäl valde man att låta väggarna i koret förbli vitputsade. I övriga delar av kyrkan försökte man få fram en så rik medeltida bildskrud som möjligt, vilket resulterade

i att ofullständigt bevarade scener kompletterades. Försök att avlägsna de mest förvanskade partierna har dock gjorts på senare tid (Sjöholm 1992).

Med utgångspunkt från stilen och motivvalet har målningarna attribuerats till Albertus Pictor, hans verkstad eller hans lärjungar. Samtidigt har det fragmentariska tillståndet gjort att de inte uppmärksammats särskilt ofta (Cornell 1927, Cornell & Wallin 1972, Sjöholm 1981, Sjöholm 1992). Någon utförligare dokumentation av målningarna finns inte heller i den äldre antikvariska litteraturen. Johan Peringskiölds beskrivning av kyrkans interiör är t.ex. ganska kortfattad, även om han noterar att treenigheten, Sankt Staffanslegenden och ärkebiskop Jakob Ulvssons vapen ingick i bildsviten. Med hänvisning till vapenskölden, som fortfarande finns i behåll i det södra kapellet, daterar han också utsmyckningen till ärkebiskopens ämbetstid 1469/70–1515 (Peringskiöld 1719, s. 13).

En annan, mindre ofta utnyttjad antikvarisk källa är Johannes Schefferus *Upsalia* (1666). Schefferus uppger att Trefaldighetskyrkan invändigt var överfylld av målningar med bibliska motiv, vilka åtföljdes av delvis svårlästa språkband.

Bland de många inskrifterna stannar han särskilt inför en, som var placerad till höger framme i koret, och som han först uttyder "Orate pro me Alberto id huis victor hujus", dvs. ungefär "Bed för mig Albertus som var dettas segrare" (Schefferus 1666, s. 157). Efter viss tvekan bestämmer han sig dock för att man istället för "victor" borde läsa "pictor" (målare). Han drar därför slutsatsen att Albertus antingen varit namnet på konstnären eller också på den som låtit beställa hela utsmyckningen.

Schefferus förmåga att tolka medeltida inskrifter ifrågasattes redan av Peringskiöld. Det här anförda citatet kan alltså innehålla felaktigheter. Samtidigt överensstämmer uppgiften om inskriftens placering i koret, i närheten av ingången till sakristian, väl med Albertus Pictors tidigare kända signeringar i Kalmar och Husby-Sjutolft (Cornell & Wallin 1972, Helenius-Öberg 1992). Inga språkband eller inskriptioner är idag synliga på de vitputsade väggarna i kyrkans kor. Några spår av signeringen har inte heller påträffats i dokumentationsmaterialet i Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (ATA). Motivvalet och målningarnas stil gör att Schefferus uppgift ändå måste betraktas som trovärdig. Den återupptäckta notisen kan därför bidra till att ge utsmyckningen i Helga Trefaldighet en mera framskjuten plats i den svenska konsthistorien som ett av de få säkert belagda arbetena av Albertus Pictor.

Referenser

Otryckta källor

- Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), Stockholm.
Fotografisamlingen. Bilder av kyrkor och kyrkliga föremål. Kyrkor, Uppland: Uppsala domkyrka K 1 C 765.
Fotografisamlingen. Bilder av kyrkor och kyrkliga föremål. Kyrkor, Uppland: Uppsala K 1 C 772.
Fotografier av svenska kyrkor. Uppsala län: Gamla Uppsala, Uppsala Landsförsamling, Uppsala-Näs. Up, Uppsala, Trefaldighetskyrkan. Upplandsmuseet, Uppsala.
Foton. Domkyrkan 34: Gravmonument, epitafier, inventarier.

Litteratur

- von Bonsdorff, Jan, *Kunstproduktion und Kunstverbreitung im Ostseeraum des Spätmittelalters* (Helsingfors 1993).
Cornell, Henrik, "Studier över uppländska kyrkmålningar" *Upplands Fornminnesförenings tidskrift nr 41* (Uppsala 1927).
Cornell, Henrik & Wallin, Sigurd, *Albertus Pictor: Sten Stures och Jacob Ullossons målare* (Stockholm 1972).
Eenberg, Johan, *Kort berättelse af de märkvärdigste saker som för de främmande äre at bese*

- och förnimma uti Upsala stad och näst om gränsande orter (Uppsala 1704).
- Geijer, Agnes, *Albertus Pictor: Målare och pärlstickare. Riksantikvarieämbetets och Statens Historiska Museums utställningar nr 7* (Stockholm 1949).
- Hahr, August, "Trefaldighetskyrkan i Uppsala efter restaureringen: Till frågan om kyrkans och dess målningars ålder" *Kult och konst: Tidskrift för hymnologi, kyrkomusik, kyrklig bildande konst samt liturgiska frågor i allmänhet* (Stockholm 1905).
- Hall, Thomas & Melin, Pia m.fl., "Albertus Ymmenhusen alias Albertus Pictor" *Fornvännen nr 2 2003* (Stockholm 2003).
- Helenius-Öberg, Eva, "Den unge Albertus Pictor och hans lärare" *ICO: Iconographisk post nr 2 1992* (Stockholm 1992).
- Hildebrand, Hans, "Bidrag till svenska medeltidens konsthistoria" *Antiquarisk tidskrift för Sverige 2* utg. av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien red. Bror Emil Hildebrand (Stockholm 1869).
- Johansson, Britt-Inger, *I tidens stil: Arkitekten Agi Lindegrens liv och verk 1858–1927* (Stockholm 1997).
- Lindgren, Mereth, "Kalkmålningarna" *Signums svenska konsthistoria 4: Den gotiska konsten* (Lund 1996).
- Lundberg, Erik, *Albertus Pictor. Sveriges allmänna konstförenings publikation 70* (Stockholm 1961).
- Nilsén, Anna, *Program och funktion i senmedeltida kalkmåleri: Kyrkmålningar i Mälardalen och Finland 1400–1534. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* (Stockholm 1986).
- Nisbeth, Åke, *Bildernas predikan: Medeltida kalkmålningar i Sverige* (Stockholm 1986).
- Norberg, Rune, "S. Martinsbilden i Solna och Albertus Pictor" *Sankt Eriks årsbok 1968* (Stockholm 1968).
- Nordström, Folke, *Helga Trefaldighets kyrka i Uppsala. Upplands kyrkor 72* (Uppsala 1955).
- Peringskiöld, Johan, *Monumenta Ullerakerensia cum Upsalia nova illustrata* (Stockholm 1719).
- Schefferus, Johannes, *Upsalia* (Uppsala 1666). En opublicerad översättning till svenska, utförd av Lars Garpe 1946, finns på Upplandsmuseet.
- Sjöholm, Öyvind, *Helga Trefaldighets kyrka, Uppsala. Upplands kyrkor 72 A* (Strängnäs 1981).
- Sjöholm, Öyvind, "Helga Trefaldighets kyrka" *Kyrkorna i Uppsala* red. Anna Nilsén (Uppsala 1992).

- Svanberg, Jan, "Ett helgonskåps historia: Från altare i Ängsö till predikstol i Tillinge" *Kyrka och socken i det medeltida Sverige. Studier till det medeltida Sverige 5. Riksantikvarieämbetet red. Olle Ferm* (Stockholm 1991).
- Sylwan, Otto, "Kyrkomålningar i Uppland från medeltidens slut" *Antiqvarisk tidskrift för Sverige 14:1* (Stockholm 1899).
- Söderberg, N. J., *Uppsala domkyrkas restaurering 1885–1893 1* (Uppsala 1923).
- Walukiewicz, Ulla, "Sankt Pers kyrka i Uppsala: Arkeologisk undersökning 1965–67" *Uppland: Årsskrift för medlemmarna i Upplands fornminnesförening 1970* (Uppsala 1970).
- Walukiewicz, Ulla, "S:t Pers kyrka i Uppsala", Seminarieuppsats vid Konstvetenskapliga institutionen i Uppsala 1973.
- Warmenius, Sture, "Den unge Albert: Erik Axelssons (Tott) målare" *ICO: Iconographisk post nr 3* 1991 (Stockholm 1991).
- Åmark, Mats, *Sankt Sebastians kor i Uppsala domkyrka och dess medeltida målningar. Från ärkestiftets helgedomar nr 8* (Uppsala 1948).

Herman Bengtsson är fil.dr. i konstvetenskap och verksam i det s.k. Huseliusprojektet – Uppsala domkyrka vid Upplandsmuseet.